

Jan KUKLÍK, Jan NĚMEČEK

Osvobozené Československo očima britské diplomacie

Praha, Karolinum 2010, 1. vydání, 552 str. Doporučená cena: 450 Kč

Analytická monografie rozebírá zprávy britských diplomatů z Prahy roku 1945, které vynikaly obdivuhodnou schopností na základě analýzy shromážděných informací postihnout podstatu československých poválečných problémů. Nejvíce si všimaly československého státoprávního uspořádání a politického systému, vztahu Československa k SSSR, USA, Velké Británii a dalším státům, postavení německé menšiny, vojenských záležitostí, rekonstrukce či složitěho propletence vzájemných ekonomických, finančních a obchodních vztahů mezi Velkou Británií a ČSR. Stranou však nezůstával ani život a problémy běžného občana, což představuje dosud nevyužitý pramen k poznání každodennosti v bezprostředně poválečném období. Publikace vyvrací na základě dlouholetého detailního výzkumu autorů v mnoha různých fondech v The National Archives v Kew v Londýně a dalších českých i zahraničních archivech přetrvávající názory, že Velká Británie se o středoevropské dění příliš nezajímala či že mu nerozuměla. Britská diplomacie si byla dobře vědoma reality poválečné situace ve střední Evropě a svého postavení v rámci protihitlerovské koalice a rozhodně nelze říci, že by Československo jako sovětský satelit předem odepsala.

Z recenzního posudku doc. PhDr. Martina Kováře, Ph.D.

Zvolené téma je o to cennější, že otázka obnovy československé státnosti po druhé světové válce je stále velice živým (nežřídká politizovaným) tématem. Možnost nahlédnout toto téma "zvenku", tj. optikou diplomacie ostrovního státu, je proto velmi cenná, neboť nabízí "objektivní" úhel pohledu, navíc, jak autoři konstatují v úvodu, "alespoň částečně oproštěný od ideologických či politických předpojatostí" (vysoká úroveň britských diplomatických zpráv byla koneckonců jedním z důvodů, proč autoři zvolili právě britský pohled na osvobozené Československo). Práce je rozdělena do devatenácti kapitol, v nichž se autoři zabývají jednotlivými tématy, která britští diplomaté sledovali a o nichž podávali zprávy do vlasti. Zvolený přístup je nanejvýš vhodný, neboť autorům umožnil soustředit se na dílčí témata a „neutopit se“ ve spleti faktů, což by hrozilo při jiném postupu (například čistě chronologickém). V této souvislosti je třeba říci, že nijak nevádí, že se jednotlivá témata a jednotlivé postřehy objevují v několika kapitolách současně, neboť je alespoň jasné, na co kladli Britové v Praze důraz a proč. Z Kuklíkovy a Němečkovy práce je zřejmé, že britská diplomacie věnovala československé problematice velkou pozornost, a to od samého konce války: jednoznačně to vyplývá z úsilí, které britská vláda vyvíjela v souvislosti s ustavením britského diplomatického zastoupení v osvobozené Praze a ze složitých počátků Nicholsova působení v hlavním městě Československa. Jednotlivé kapitoly Kuklíkovy a Němečkovy knihy (věnované například britskému pohledu na odsun či postavení německé menšiny v Československu, otázce znárodnění, otázce mezinárodní pomoci při rekonstrukci válkou zničeného Československa atd.; stejně zajímavé jsou i zprávy o vztazích ČSR s dalšími zeměmi, zejména se Sovětským svazem) tak čtenářům z řad odborné i laické veřejnosti dávají nanejvýš plastický obraz republiky v prvním ze tří svobodných poválečných let. Na práci obou autorů je třeba zvláště ocenit, že využili prakticky všech dostupných a relevantních pramenů jak domácích (Archiv Kanceláře prezidenta republiky, Archiv ministerstva zahraničních věcí, Archiv Ústavu T. G. Masaryka, Národní archiv), tak zahraničních (The National Archives, London-Kew; National Archives and Record Administration, Washington; Hoover Institution Archives, Stanford; Archiv vnější politiky, Moskva a další). Stejně ocenění si zaslouží i kultivovaný jazyk, jímž je rozsáhlá kniha napsána.

Z recenziho posudku PhDr. Vítá Smetany, Ph.D.

Autory předkládaného rukopisu jsou dva přední čeští historikové soudobých dějin, kteří již po léta společnými silami na základě rozsáhlého archivního výzkumu v českých i zahraničních archivech osvětlují rozličné aspekty československých dějin v mezinárodním kontextu, zejména pak problematiku druhého exilu. Tentokrát svou pozornost soustředili na závažné téma britsko-československých vztahů v roce 1945 a především britské percepce dění v osvobozeném Československu v prvních osmi měsících po skončení 2. světové války. Britský pohled je důležitý především proto, že vlajka svobodného Československa vlála od roku 1940 po dlouhých pět let okupace právě na půdě Spojeného království. Britská diplomacie si tohoto zvláštního vztahu byla vědoma a i přes úzkou československou spolupráci se Sovětským svazem, stvrzenou spojeneckou smlouvou z prosince 1943, považovala Československo za důležitou zemi středoevropského regionu, v níž rozhodně nehodlala vyklidit pole, ale naopak aktivní politikou posilovat britský vliv v zemi a omezovat československou závislost na SSSR. Mělo se tak dít na poli kulturním a obchodním, v rovině politických kontaktů, ale rovněž prostřednictvím důležitých dodávek zbraní pro obnovující se československé ozbrojené síly – samozřejmě v čele s letectvem. Svým pojetím je kniha čímsi mezi pramennou edicí a tematickou syntézou. Jde vlastně o rozsáhlou materiálovou studii postavenou zejména na objemném souboru zpráv zasílaných v inkriminovaném období britskými diplomaty z Prahy do Londýna, samozřejmě včetně následných debat jednotlivých zainteresovaných úřadů britské vlády a instrukcí, jež putovaly z Londýna zpět do Prahy. To vše bylo třeba dohledat v řadě rozsáhlých fondů britského Národního archivu, nicméně autoři tento dosud systematicky nezpracovaný materiál doplnili o související dokumentaci českou a v konkrétních případech i americkou či ruskou. Učinili tak s doslova příkladným přehledem o pravděpodobně veškeré relevantní archivní dokumentaci, kterou následně rozčlenili do dvaceti tematických skupin a pro čtenáře spolehlivě zreprodukovali. Vznikl tak pozoruhodný obraz československé reality narýsovaný zkušenými britskými diplomaty vedenými dlouholetým a Československu velmi příznivě nakloněným velvyslancem Philipem Nicholsem. Základní přínos publikace spatřuji již v samotné příležitosti nahlédnout vnějšíma očima stav české společnosti bezprostředně po válce, na prahu složitého období rekonstrukce a současně v první etapě politického zápasu, jenž o necelé tři roky později vyústil v osudové komunistické vítězství. Zároveň kniha jednoznačně vyvrací v domácím prostředí zakořeněné mýty o domněle odsouhlaseném, „jaltském“ začlenění Československa do sovětské sféry vlivu, podle nichž Západu údajně nikterak nezáleželo na dalším československém osudu ani vnitropolitickém směřování. Tyto ukřivděné legendy jsou v publikaci vyvráceny doslova ad fontes, na základě interní britské dokumentace. Ta totiž naopak zaznamenává dlouhou sérii návrhů a konkrétních opatření jak limitovat československou závislost na SSSR a napomoci představitelům demokratických stran čelit komunistické ofenzívě.